

VSAKDANJI NACIONALIZEM IN KRANJSKA KLOBASA MED SLOVENSKIMI IZSELJENCI V ZDA

Jernej MLEKUŽ¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Vsakdanji nacionalizem in kranjska klobasa med slovenskimi izseljenci v ZDA

Članek analizira vlogo kranjske klobase v vsakdanjem nacionalizmu med slovenskimi izseljenci v ZDA v obdobju 1919–1945. Članek raziskuje, kako se narod reproducira z vsakdanjimi praksami, navadami in načini bivanja, ter se pri tem opira predvsem na koncept vsakdanjega nacionalizma (angl. everyday nationalism). Teza besedila je, da nacionalizem ni le produkt institucionalnega delovanja, temveč se reproducira tudi izven uradnih, formalnih, institucionalnih in instrumentalnih okvirjev, na ravni večinoma nereflektiranih vsakodnevnih praks. Članek temelji na analizi besedil, v katerih se pojavi besedna zveza »kranjska klobasa«, v osrednjih slovenskih izseljenskih časopisih v ZDA v obdobju 1919–1945.

KLJUČNE BESEDE: vsakdanji nacionalizem, banalni nacionalizem, materialna kultura, časopisje, kranjska klobasa

ABSTRACT

Everyday Nationalism and Kranjska Sausage among Slovenian Immigrants in the United States

The article analyzes the role of Kranjska sausage (Slv. *kranjska klobasa*) in everyday nationalism among Slovenian immigrants in the United States from 1919 to 1945. It explores how a nation reproduces itself through everyday practices, habits, and ways of being, particularly related to everyday nationalism. The thesis is that nationalism is not only a product of institutional actions but is also reproduced outside official, formal, and instrumental frameworks at the level of largely unreflected everyday practices. The article is based on an analysis of texts containing the phrase “kranjska klobasa” that appeared in Slovenian migrant newspapers of record in the United States in the period 1919–1945.

KEYWORDS: everyday nationalism, banal nationalism, material culture, newspapers, kranjska sausage

¹ dr. znanosti s področja humanistike, ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, Ljubljana; mlekuz@zrcsazu.si; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6918-1194>

UVODNI PRIGRIZEK

S katero jedjo so se mastili na »valentinovem plesu« društva Sv. Frančiška iz New Yorka 13. februarja 1938? Kaj je moral znati izdelovati poslovni partner, ki ga je iskal Joseph Krallinger za svoj »pork-store«? In s katero mesnino je lovil Jacob Šega iz Jolietta na svoj mesarski trnek slovenske gospodinje? Kaj povezuje zgornja vprašanja? Gre za vprašanja z enakim odgovorom (za odgovor glej slike v nadaljevanju), pa najbrž tudi za vprašanja z enako usodo. Ta vprašanja namreč nikoli ne bodo dobila mesta v zgodovinskih učbenikih, saj se zdijo razlagalcem zgodovine, družbe, kulture in drugih velepomembnosti nepomembna – zgodovinske trivialnosti, ki niso imele vpliva na nič pomembnega, kar je sledilo, in brez katerih se je zgodovina neodvisno zapletala in razpletala. V članku ne delim takšnega mnenja – hrana in druge nepregledne množice vsemogočih vsakdanjih stvari so pomembno sodelovale pri nastajanju in obstajanju narodov ter, v kar bomo ugriznili na tem mestu, migrantskih skupnosti.

O »ohranjanju narodne identitete« med slovenskimi izseljenci (tako v ZDA kot tudi drugje) je bilo prelitega že veliko črnila. Avtorji in avtorice so pisali predvsem o izseljenskih organizacijah in društvenem življenju, izobraževanju, literarnem in drugem umetniškem ustvarjanju – torej predvsem o vidnih, izstopajočih, institucionalnih dejavnostih in dosežkih.¹ Veliko manj pa je znanega o tem, kako se je občutek pripadnosti (slovenskemu) narodu oblikoval in reproduciral v praksi, kako se je materializiral v vsakodnevem življenju.² Eric Hobsbawm (2007: 18) pravi, da narod nastaja (predvsem) »od zgoraj« – politično, upravno, prek medijev in agitatorjev – razumemo pa ga le, če ga analiziramo tudi »od spodaj« – »se pravi v okviru domnev, upov, potreb, želja in interesov navadnih ljudi, ki niso nujno nacionalni, še manj pa nacionalistični«. In prav temu »nacionalizmu od spodaj« oziroma »z maščobo kranjske klobase popackanem nacionalizmu«, ki mu bomo z razliko od Hobsbawma pripisali ne le spoznavno, temveč tudi konstitutivno vlogo, in ki je fokusiran na »domneve, upe, potrebe, želje in interese navadnih ljudi«, se bomo posvetili v tem besedilu.

Članek zastavlja vprašanje pomena vsakdanjosti pri reprodukciji nacionalizmov³ in narodnih identitet oziroma raziskuje, kako se narod reproducira z vsakdanjimi praksami, navadami in načini bivanja, pri čemer bo v središču analize kranjska klobasa. Pri tem problematizira in se opira na koncept vsakdanjega nacionalizma (angl. everyday nationalism) – termina z različnimi konceptualnimi in kontekstualnimi poudarki (Knott, 2015), ki pa nam bo v prvi vrsti pomenil zanimanje za vsakdan

1 Za najaktualnejši pregled v ZDA in drugje glej Žitnik Serafin (2020).

2 Dve študiji, ki zapolnjujeta ta manko in govorita o vlogi hrane pri reprodukciji narodnih identitet med slovenskimi izseljenci: Milharčič Hladnik (2010) in Godina Golija (2014).

3 Nacionalizem v članku razumem v (naj)širšem pomenu, kot proces formiranja in reprodukcije narodov, občutek ali zavest o pripadnosti narodu, nacionalni jezik in simboliko ter še kaj (Smith, 2005: 15).

kot mesto reprodukcije nacionalizma.⁴ Teza besedila je, da nacionalizem in z njim narodna identiteta nista le produkta institucionalnega delovanja, temveč se reproducirata tudi izven uradnih, formalnih, institucionalnih in instrumentalnih okvirjev, na ravni večinoma nereflektiranih vsakodnevnih praks, odločitev, reprezentacij.

Vendarle pa članek ne prinaša le še ene kritike »velikih« teorij nacij in nacionalizma, z malo ali zelo selektivnim posluhom za vprašanje vsakdanjega življenja in vsakdanje kulture. V razpravo o nacionalizmu in vsakdanjem nacionalizmu vnaša razpravo o materialni kulturi, o pomenu stvari pri oblikovanju in reprodukciji nacionalizmov, ki vsaj med raziskovalci nacij in nacionalizmov večinoma ostaja skoraj povsem prezrta. Postaviti predmet, objekt, stvar v fokus analize pomeni tudi razumeti posebno mesto in vlogo, ki jo imajo stvari oziroma materialna kultura pri oblikovanju in reprodukciji narodnih identitet. Seveda gre za zelo kompleksno in široko vprašanje, ki se mu bomo na tem mestu posvetili le skozi optiko vsakdanjega nacionalizma oziroma vsakdanjih stvari. Prav tako pa članek v raziskovanje vsakdanjega nacionalizma – ki so mu očitali ahistoričen pristop, fokusiran na sodobne aspekte nacionalizma in izključujoč »kavzalno-historično metodologijo« predhodnega raziskovanja nacionalizmov (Smith, 2008: 567) – prinaša tudi metodološki preizkus. Ali se raziskovanja vsakdanjega nacionalizma v preteklosti, ki je pogojeno s selektivnimi in specifičnimi zgodovinskimi viri (Van Ginderachter & Beyen, 2012; Van Ginderachter 2018), lahko lotimo tudi z analiziranjem časopisja?

METODOLOŠKE DROBTINICE

Članek temelji na analizi besedil, v katerih se pojavi kranjska klobasa, v slovenskem periodičnem tisku v ZDA, ki je bil leta 2013 dostopen v Digitalni knjižnici Slovenije (DLIB). Iskanje z geslom »kranjska klobasa« na DLIB je v *Amerikanskem Slovcu* prikazalo 511 enot (1919–45), v *Ameriški domovini* 460 enot (1919–45; določeni letniki niso bili na voljo), v *Edinosti* 279 enot (1919–25), v *Glasu naroda* 708 enot (1919–45), v *Glasilu K.S.K. jednote* 335 enot (1919–45), v *Prosveti* 672 enot (1919–45),

4 Problemi in vprašanja, ki jih zastavlja koncept vsakdanjega nacionalizma, bodo delno zastavljeni v nadaljevanju. Na tem mestu le nekaj poudarkov. Preučevalci vsakdanjega nacionalizma imajo različen in nemalokrat dvoumen odnos do zelo vplivnega Billigovega koncepta banalnega nacionalizma. Banalni nacionalizem, ki problematizira, kako nacionalizem iz strukturnih ravni kaplja med t. i. »vsakdanje ljudi« in je nedvomno zelo pomemben za koncept vsakdanjega nacionalizma, nekateri ne postavljajo pod streho vsakdanjega nacionalizma. Banalni nacionalizem namreč sloni na predpostavki, da so množični mediji ogledalo stališč običajnih ljudi, in tako zanemarja oziroma ignorira delovanje ljudi, kar pa je vsaj za nekatere osrednji fokus vsakdanjega nacionalizma. Nekateri raziskovalci vsakdanjega nacionalizma kritizirajo tudi preveč deduktivno agendo banalnega nacionalizma, ki je pripeljala do predpostavke, da se nacionalnost vedno reproducira kot nekakšna »vseprisotno relevantna družbena kategorija« (npr. Brubaker et al., 2006: 363; Fox & Miller-Idriss, 2008). Vsakdanji nacionalizem pa se pogosto sprašuje, v kolikšni meri sta narod in nacionalnost prisotna v vsakdanjem življenju in soodvisna od nacionalizma. Raziskovanje vsakdanjega nacionalizma je bilo tako nemalokrat povezano ali osredotočeno na raziskovanje nacionalne identitete.

v *Enakopravnosti* 132 enot (1920–45; številni letniki niso bili na voljo), v *Proletarcu* 100 enot (1919–45) ter v *Ave Mariji* 35 enot (1919–45). Torej skupno okoli 3.232 enot, od tega je bržkone okoli polovica oglasov in tudi kar nekaj »praznih« enot, ko iskanje v dokumentih v obliki PDF ni našlo nobene omembe kranjske klobase.⁵

Opraviti imamo z različnimi tiski, tako po ideološki pripadnosti kot po obsegu, nakladi, pogostosti izdajanja ipd., ki so bili tudi znotraj obravnavanega obdobja deležni manjših in večjih sprememb.⁶ Z izjemo katoliškega mesečnika *Ave Marija* izbrani listi spadajo med »velike« slovenske časopise v ZDA (izhajali so od enkrat tedensko do vsakodneвно) ali tudi »časopise širokega spektra« z obravnavo različnih vsebin in področij (politika, gospodarstvo, kultura, vsakdanje življenje, šport idr.) tako znotraj izseljenskih skupnosti v ZDA kot tudi v »starem kraju« in drugje po svetu.

Zakaj ravno obdobje 1919–1945? Kot je mojstrsko pokazal Massimo Montanari (1998), so politična, časovna razmejevanja z vidika kulturne zgodovine hrane in prehranjevanja pogosto arbitrarna. Z drugimi besedami, kulturna zgodovina kranjske klobase ni dekla politične zgodovine (Mlekuž, 2017, 2018, 2020). A vendarle, obdobje med svetovnima vojnama je z vidika (slovenskih) izseljenskih skupnosti drugačno od predhodnega – ZDA so takrat v veliki meri zaprla vrata za priseljevanje, kar pomeni, da so se izseljenske skupnosti relativno »ustalile«. Novo obdobje pomeni tudi nov »kontekst«: izvorna domovina oziroma »stari kraj« ni več Avstro-Ogrska, temveč Država Slovencev, Hrvatov in Srbov (do 1. decembra 1918), nato Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev in od 3. oktobra 1929 Kraljevina Jugoslavija, za nemajhen del slovenskih izseljencev in njihovih potomcev pa tudi Kraljevina Italija. Kot bomo videli, je vse to (in še marsikaj drugega) prisotno tudi v pisanju o kranjski klobasi.

Razkrivanje zgodovine izključno s časopisnimi viri je seveda pomanjkljiva zgodovina. Časopisje je pisalo zgolj o nekaterih pojavih in dogodkih, o drugih pa je molčalo. In tudi ko je pisalo o izbranih pojavih in dogodkih, je pisalo tako, in ne drugače. Kot so pokazali nekateri preučevalci nacionalizmov v Avstro-Ogrski, je podoba nacionalizma, ki jo dobimo skozi listanje časopisov, običajno napihnjena in popačena (Judson, 2006, 2016; Zahra, 2010). Časopis je torej potrebno razumeti tudi ali predvsem kot specifičen medij in kot specifično reprezentacijo stvarnosti, z bolj in manj odkrito ambicijo po oblikovanju stvarnosti. Časopisje je tako nedvomno tudi oblikovalo in reproduciralo nacionalizme in narode. Ne pozabimo, da je bil časopis v obravnavanem obdobju (vse do druge svetovne vojne, pa tudi kasneje) najvplivnejši informacijski in ideološki aparat, ki je dnevno zasipal beroče občinstvo z informacijskim in ideološkim blagom ter tako vsakodneвно reproduciral obstoj naroda oziroma njegovo zamišljanje (Briggs & Burke, 2005; Anderson, 1998).⁷ Kot pravi Eric

5 V nadaljevanju predstavljeni časopisni drobci so izbrani po mojem (subjektivnem) kriteriju, z namenom čim boljše ponazoritve konceptov in idej, predstavljenih v besedilu.

6 Za več o slovenskem izseljenskem tisku v ZDA gl. Bajec (1980) in Žitnik Serafin (2020: 312–319); o izseljenskem tisku v ZDA na splošno pa Park, 1922.

7 O odmevnosti Billigovega dela gl. Skey & Antonsich (2017); Duchesne (2018).

Hobsbawm (2007: 169): »Premišljena propaganda pa je bila skoraj zagotovo manj pomembna kakor zmožnost množičnih medijev, da so nacionalne simbole spreminili v del življenja slehernega posameznika in tako odpravili delitev na zasebno in lokalno sfero, v kateri je večina državljanov živela, ter javno in nacionalno sfero.«

GLAVNA JED

Banalna klobasa

Kot poudarja Tim Edensor (2002), eden od začetnikov problematiziranja vloge vsakdanjega življenja in vsakdanje kulture pri reprodukciji nacij in nacionalizmov, je težava pri preučevanju vsakdanjosti dejstvo, da je ta preveč očitna, samoumevna. Zato so se raziskovalci in pisci o nacijah in nacionalizmih posevečali predvsem izstopajočim, vidnim, spektakularnim, uradnim, institucionalnim in instrumentalnim aspektom nacionalizma. Prvo poglobljeno kritiko razumevanja in preučevanja nacionalizma kot pojava, ki se kaže le v obliki spektakularnih dogodkov in manifestacij ter v času posebnih dogodkov (praznovanj, vojn idr.), je v odmevnem delu *Banal nationalism* podal Michael Billig (1995),⁸ v katerem je izpostavil banalni del vsakdana kot osrednji pogoj nacionalizma. Kot pravi Billig, v življenju naroda na dolgi rok ne štejejo toliko zastave, s katerimi priložnostno mahajo rodoljubi, temveč tiste zastave, ki ohlapno, toda neprestano visijo ob vsakodnevnih poteh in ljudi s tem bržkone predvsem »nezavedno« opominjajo, da so pripadniki določenega naroda.

Kot nam pričajo številna in zelo raznolika časopisna besedila, je (bila) ena od takšnih zastav slovenskega naroda in s tem tudi slovenskih izseljencev nedvomno tudi kranjska klobasa. Pod naslovom »Kranjske klobase« v rubriki »Za naše gospodinje« se suhoparna navodila za pripravo kranjskih klobas začnejo z naslednjim stavkom: »Slovcu povejte o kranjskih klobasah, pa ga boste videli na mah, kako se bo lepo na tihoma oblizaval. In zakaj bi se tudi ne, saj kranjskih klobas nobene klobase na svetu ne ,bitajo,' bodisi po kvaliteti, okusu ali kakoržekoli. / Kranjske klobase se delajo tako-le: Sesekej ali [...]« (Za naše gospodinje, 1924: 2). Peter Zgaga z istoimensko rubriko v *Glasi naroda* zelo pogosto omenja kranjske klobase, nimalokrat z veliko mero ponosa in zanosa: »Ni je reči nad kranjsko klobaso. / Pa ne samo jaz, tudi ženske, bodisi Kranjice ali Amerikanke, stare ali mlade so tega mnenja« (Zgaga, 1922: 2). Tudi v članku, ki svari pred »novimi krivimi preroki« (z naslovom »Pozor pred novimi krivimi preroki«) v verskem listu *Ave Marije* se brez težav znajdejo: »Rojaki! Bodimo Bogu hvaležni za dar prave vere in ne bodimo ameriški Indijanci, ki so za barvane črepinje nekdaj dajali zlato in slonovino, da poleg kranjskih klobas ne

8 Odločitev za analizo zgolj časopisnih virov (in ne tudi drugih – npr. ustnih, gmotnih, arhivskih idr.) je, kot je bilo navedeno v uvodnem poglavju, povezana z metodološki preizkusom: ali se raziskovanje vsakdanjega nacionalizma v preteklosti lotimo tudi z analiziranjem časopisja oziroma do kakšne mere nam je vsakdanji nacionalizem iz časopisnih virov dostopen.

bomo zasloveli po svetu še po svoji naivnosti« (Hugo, 1934: 21). »Glasovi iz naselbin«, rubrika *Prosvete*, ki prinaša novice iz slovenskih naselbin po vseh ZDA, zelo pogosto servira junakinje tega besedila. V vabilu na »Prešernovo 30-letnico« (društvo iz Pittsburgha) takole zadišijo: »Ne smem pozabiti povedati, da bomo imeli dobro okusno hrano in dobre ‚kranjske klobase‘. Slovenci ne morejo biti brez – kranjskih klobas« (Hrvatina, 1941: 2).

In še bi lahko brez težav nadaljevali, kolikor nam omogoča maksimalna dolžina članka (in še dlje). A bržkone je dovolj, da zapišemo, da je imela pripadnost kranjske klobase slovenskemu narodu, kot bi rekel Benedict Anderson (1998: 162), »avro usodne določenosti«. In če zabelimo še z besedami Erica Hobsbawma (Hobsbawm, 1983: 282), kranjska klobasa je rada sodelovala pri »simbolni predstavitvi narodove veličine in sijaja«. To pa tudi pomeni, da so kranjske klobase nemalokrat zahtevale nego in skrb. V hudomušnem »Protestu iz Rock Springsa« so bile, kot nemalokrat tudi v drugih člankih, v središču te skrbi:

Protestiram, ker nam hočejo vzeti »kranjsko« ime pri jednoti. In če bi pri tem ostalo, bi še nekako potrpeali, pa se bojim, da ne bo, ker ti »naprednjaki« pojdejo dalje in nas oropajo za sledeča lepa imena:

Kranjski salun.

Kranjska muzka.

Kranjska cerkev.

Kranjski gaspud.

Kranjski štor.

Najbolj se pa še bojim za – Kranjske klobase.

Ako nam le te vzamejo, potem se zmufa.

(Krajnar, 1926: 2).

Skrb, ki jo je deležna kranjska klobasa, pa je bržkone povezana še z eno njeno lastnostjo – (po)gosto prisotnostjo ali, če nekoliko napihnemo, omnipotentnostjo. V novicah o društvenem življenju, v vsemogočih dopisih, poročilih, napovednikih slovenskih naselbin in društev, pa tudi v oglasih mesnic in trgovin je pogosto prisotna in pogosto najbolj ali celo edina izpostavljena reč (Slika 1, Slika 2 in Slika 3):

Z že omenjenim psevdonimom »Peter Zgaga« se je podpisoval Janez Trček (1891–1942), glavni urednik *Glasa Naroda* v obdobju 1916–1942, ki je pisal stalno zabavno kolono, v kateri je kramljal (klobasal) o vsemogočih rečeh, povezanih (pa tudi ne ravno povezanih) s slovenskimi izseljenci v ZDA. Bil je bržkone najbolj kranjski klobasi zvesti pisec v slovenskem časopisju v ZDA. Tudi ko piše o stvareh, ki na videz nimajo nobene neposredne zveze s kranjsko klobaso, se ta pogosto prikrade v njegovo pisanje:

Slika 1: S katero jedjo so se mastili na »valentinovem plesu« društva Sv. Franciška iz New Yorka 13. februarja 1938? (vir: *Glasilo K.S.K. jednote*, 9. 2. 1938, 7)

ISŒE SE PARTNER
 za PORK-STORE, sposoben izdelovanja kranjskih klobas in ki govori nemški in angleški jezik; nekaj kapitala potrebno. Poizve naj zvečer pri: — **Joseph Krallinger, 332 E. 79th St., New York, N. Y.**
 (2x 1&4)

Slika 2: Kaj je moral znati izdelovati poslovni partner, ki ga je iskal Joseph Krallinger za svoj »pork-store«? (vir: *Glas naroda*, 1. 9. 1928, 2)

Kaj je vitamin – me vprašuješ, dragi čitatelj. – Po pravici priznam, da še sam natančno ne vem. Pa že mora biti kranjski klobasi podoben. Kajti brez kranjske klobase je tudi kisló zelje od muh (Zgaga, 1933: 2).

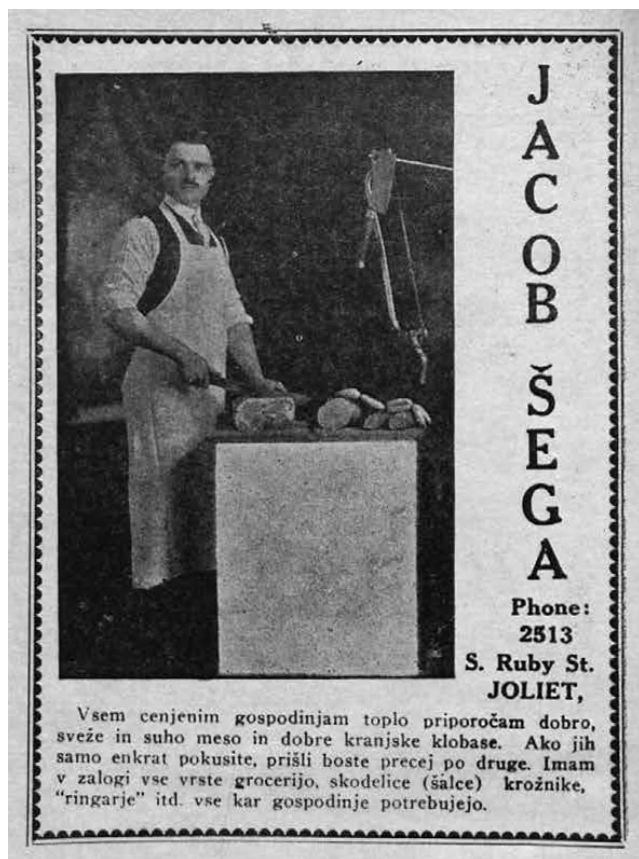
Nazadnje moram pa izpregovoriti še resno besedo o »živih« vдовah, katerih po Downtownu in Brooklynu kar mrgoli.

Od dne do dne jih je več in kot jih zunanost razodeva, se jim prav dobro godi. Vse brez izjeme dobro rejene ter v splošnem precej namazane in debele za ušesi.

Naše šege in navade opuščajo. Slovenska govornica jim več ne prija. Slovenska pesem jih ne gane. V slovenski družbi se ne počutijo dobro.

Na kratko rečeno: – Laški ali napol laški makaron jim je več nego pristna kranjska klobasa.

Zatorej na delo slovenski fantje, pečlarji in vдовci, da ostane to dozorelo sadje pri nas in v naši sredi (Zgaga, 1934: 2).

Slika 3: In s katero mesnino je lovil Jacob Šega iz Jolieta na svoj mesarski trnek slovenske gospodinje? (vir: *Ave Maria*, 29. 12. 1927, 34)

A vrnimo se k Billigu. Na odgovor, zakaj ne pozabimo naše nacionalne identitete, odgovarja, da smo konstantno opominjani, da živimo v svetu narodov in nacij (Billig, 1995: 93). To vsakodnevno in v veliki meri nezavedno opominjanje na narod oziroma nacijo je namreč po Billigu ključno za obstoj in reprodukcijo nacionalizma. Brez tega vsakodnevnega pogrevanja bi bil nacionalizem ob svečanih, prazničnih dneh najbrž preveč postan in hladen za uživanje. V tem opominjanju slovenskih izseljencev in njihovih potomcev na narodno pripadnost je torej imela posebno mesto tudi kranjska klobasa. Stalno ohranjanje medsebojne prepoznave s pomočjo kranjske klobase je zagotavljalo sprotno in neprestano rekonstruiranje naroda in pripadnosti le temu.

Toda kaj nam banalni nacionalizem sploh govori o vsakdanu in njegovi vlogi pri reprodukciji narodov in nacionalizmov? Banalni nacionalizem opisuje, kako nacionalizem iz strukturnih ravni kaplja med vsakdanje ljudi, kako nacionalizem od zgoraj navzdol deluje tiho, »prej nezavedno, kot pa zavestno« (Billig, 1995: 38), ne da bi se pri tem posluževal metod prisile ali celo nasilja (Skey & Antonsich, 2017; Duchesne, 2018). Nič pa nam pravzaprav ne pove, kako te kaplje vplivajo na (raz)rast nacionalizma na umazanih tleh vsakdana, kako vznikajo v občutkih, mišljenju, delovanju običajnih ljudi. S tem pa se razpira tudi inherentna težava koncepta banalnega nacionalizma, na katero je opozoril Jon E. Fox (2017, 2018): kako lahko pokažemo, da to banalno, v veliki meri neopazno opominjanje sploh deluje, če je njegova osnovna značilnost, da deluje brez našega zavedanja?⁹

Vsakdanja klobasa

Razpravo bomo nadaljevali s podobnim vprašanjem, ki ga lahko zastavimo tudi glede nacionalizma v vsakdanjem življenju oziroma pomena vsakdana za reprodukcijo nacionalizma. Vsakdanjost opredeljuje »naš način življenja« – to, kar bi lahko imenovali »struktura občutenja« (Williams, 2005), specifično izkustvo življenja v določenem času in prostoru, ki ga deli neka generacija, subkultura, narod ipd. in je najbolj jasno artikulirano v kulturnih oblikah in konvencijah ter je na meji semantične dostopnosti.¹⁰ Struktura občutenja opredeljuje skupno videnje sveta, izmenjavo referenčnih točk, ki omogočajo osnovo za vsakodnevna dejanja in razumevanja. Te skupne, podobne, povečini nereflektirane navade, predpostavke in rutine strukturirajo in normalizirajo vsakdan ter podpirajo razumevanja, »kakšne so stvari«, »kako počnemo določene stvari« in nenazadnje tudi, »kako govorimo o določenih stvareh«.

Daniel Miller, ki vztraja, da stvari delajo ljudi prav tako kot ljudje delajo stvari, najde moč stvari v njihovi ponižnosti, nezaznavnosti, neopaznosti. Stvari najbolj delujejo, ko so nevidne, ko jih ne komentiramo, ko se nam zdijo znane in samoumevne.

9 Več avtorjev je opozorilo na Billigovo predpostavko, da so množični mediji ogledalo stališč običajnih ljudi, kot enega glavnih problemov njegove analize (Wertsch, 1997: 469; Van Ginderachter, 2018: 3).

10 Za Williamsa je »struktura občutenja« družbena izkušnja v razvoju, še ne dojeta in prepoznana kot družbena, razumljena kot zasebna (Williams, 2005).

Manj kot se stvari zavedamo, »močnejše zaznamujejo naša pričakovanja, ko ustvarjajo prizorišča in zagotavljajo ustrezno vedenje, ne da bi jih bilo mogoče izpodbijati« (Miller, 2016: 80). Gre za sposobnost stvari, da izginejo iz našega vidnega polja, hkrati pa ostanejo odločilne za našo identiteto in vedenje. Takšna ideja izhaja iz razumevanja, »da velikega dela tistega, zaradi česar smo, kar smo, ne dojemamo zavestno ali s telesom, temveč kot zunanje okolje, ki nas navaja nase in sproža naše delovanje« (Miller, 2016: 80). Sklep je torej, da so stvari pomembne, a ne zato ker nekaj omogočajo ali omejujejo, temveč ravno nasprotno – pomembne so zato, ker na videz nič ne počnejo. Stvari se tako izkažejo za ključne, konstitutivne v oblikovanju posameznikov in skupin. Stvari ne le odslikavajo obstoječe ideje, vrednote, socialna razlikovanja idr., temveč jih soustvarjajo. Z uporabo, proizvodnjo, potrošnjo, izmenjavo, življenjem in interakcijo s stvarmi se ljudje oblikujejo v neprestanem procesu bivanja in nastajanja. Ljudje in stvari so povezani dialektično. Fenomenološko rečeno: dotikamo se stvari in stvari se simultano dotikajo nas. Proces je recipročen (Tilley, 2006: 60–61; Miller, 1987). Ponižne stvari, imanentno vtikane v vsakdanje življenje, nasičene z občutki določenega časa in prostora, so torej pomembne za reprodukcijo narodov in narodnih identitet.

Orvar Löfgren (1996: 34) je za ta izmuzljiv proces skoval izraz »mikrofizika učenja in pripadanja« – kako trivialnosti in vsakdanje rutine oblikujejo občutek pripadnosti narodu. V primerjavi z banalnim nacionalizmom, ki pronica navzdol iz »strukturnega nacionalizma«, ta vsakdanji nacionalizem deluje kot samostojna domena, ki jo urejajo vsakdanji ritmi in nepredvidene okoliščine vsakdanjega življenja (Fox & Van Ginderachter, 2018: 547). Nacionalna identiteta se torej poleg zavestnih manifestacij kaže in reproducira tudi v vsakdanjih, banalnih socialnih interakcijah, navadah, praksah in vedenjih.

Hrana je skozi ponavljajoča se in vsakdanja dejanja, kot sta priprava in uživanje, pomemben element te vsakodnevne, povečini neopazne reprodukcije narodov in nacionalizmov. Te strukture ali vzorci normalizacije nam sporočajo, kaj, kako, kdaj in kje jemo in pijemo. S tem pa ti banalni, vsakdanji, povečini nezavedni vzorci tudi definirajo in opredeljujejo narod skozi specifično kulturo hrane in pijače (Edensor, 2002; Ichijo & Ranta, 2016). Če debato začnimo še s Pierrom Bourdieu (2002), hrana pomembno služi utrjevanju narodnega habitusa – skupka dispozicij, ki strukturira in nezavedno umešča vloge, kategorije, percepcije, identitete in razlikovanja, povezana s narodnostjo.

A težava preučevanja vsakdana in njegove vloge pri reprodukciji nacionalne identitete je, da je preveč očiten, zato njegovo razumevanje največkrat ostaja na ravni teorije in ne sloni na analizi dejanskih praks ali procesov. Vprašanje, ki ga je Jon E. Fox (2017, 2018) zastavil banalnemu nacionalizmu, lahko vsaj do neke mere zastavimo tudi vsakdanjemu nacionalizmu: Kako sploh vemo, da je ta vsakdanjost (kranjske klobase) pomembna za reprodukcijo nacionalizma in nacionalnih identitet, če deluje (v veliki meri) brez našega zavedanja (Hearn & Antonsisch, 2018)?

Toda ta nerefektiran vsakdan je lahko tudi izzvan, zboden, zamajan, postavljen v situacije, ki pretrsejo vsakodnevno rutino in razburkajo tok vsakodnevnega življenja. Ti povečini nezaznavni občutki pripadanja postanejo del refleksije, ko se spremenijo običajne rutine in prakse, ko se narodni red stvari zamaje, ko se ljudje znajdejo v novem »narodnem okolju« (Foster, 1999: 271; Edensor, 2002; Skey, 2011, 2018; Fox, 2017; Fox & Van Ginderachter 2018). Marcel Mauss (1996) je v razpravi o telesnih tehnikah ponudil »klasičen« primer takšnih zamajanih utelešenih nacionalnih razlik, v kateri opisuje, kako so med prvo svetovno vojno francoski vojaki trpeli pri kopanju jarkov z angleškimi lopatami (in vice versa). Če dosedanjo razpravo zbudemo še z interpelacijo Louisa Althusser (2000): ker in ko se navadimo na ohlapne zastave kot sestavni, nepogrešljiv del »našega okolja«, se zlahka prepoznamo med plapolajočimi zastavami, ko nas nacionalizem pocuka za srjaco. Plapolajoča zastava prav zaradi ohlapne zastave nikoli ne ostane brez pogleda.

Med migranti je bržkone ta nerefektirana narodna identiteta, sloneča na vsakdanu, veliko pogostejše predmet refleksije kot med ljudmi, ki živijo v »enonrodnih okoljih«. Stvari, dogodki, situacije, ki zmotijo vsakdan in izzovejo vsaj delno zavedanje, da so nekatere stvari (v našem primeru kranjska klobasa) pomemben, vseprisoten del našega vsakdana in s tem posledično tudi nacionalne identitete, so med migranti veliko pogostejše. Lahko bi rekli, da so ti »vsakdanji«. V vsakodnevnih stikih oziroma življenju z »večinsko kulturo« so narodne primerjave del vsakodnevnih življenjskih seznamov, kot lahko beremo v hudomušnem dopisu »Iz slovenskih naselbin«, tokrat iz Steeltona v Pensilvaniji:¹¹

Našim slovenskim fantom pa to na srce polagam, da naj si izbirajo naša slovenska ali hrvatska dekleta, ne pa keksarice. Ste videli, kako so fejš naša dekleta, ki so bile na zabavi? Ako keksarico poročiš, moraš, ko greš zjutraj na delo, iti k njej, ko je še v postelji in ji povedati »All right, honey«, zajutrek je že skuhan in kava je pripravljena, čaka na ognjišču. – Ako pa vzameš našo rojakinjo, te pride zjutraj poklicati rekoč: »John, zdaj pa le vstani, zajutrek je že pripravljen.« Pa ni pripravljen kakšen ameriški pie ali pa »canned beans« in druga taka ropotija, ki se kupuje zaprto v škatljah, temveč kislo zelje pa kranjska klobasa noter, za priboljšek pa fajn zabelene žgance (Benkovic ml., 1926: 2).

Narodna identiteta je vedno definirana z razločevanjem od drugih narodov; kot poudarja Orvar Löfgren (1989: 11), je vedno »razločevalni projekt«. Ali kot pravi Michael Billig (1995: 78), »nas« ni brez »njih«. Nacionalizem torej ni le ideologija prve osebe množine, ki govori, kdo smo mi, je tudi ideologija tretje osebe, ki govori o drugih. Nacionalizem tako neizogibno vključuje mešanico partikularnega in univerzalnega: če je »naš« narod zamišljen v svojih posebnostih, mora biti zamišljen tudi kot narod med drugimi narodi. Zavest o narodni in nacionalni identiteti predpostavlja

11 Več o migrantskih skupnostih v Steeltonu glej Bodnar, 1997.

mednarodni kontekst, ki mora biti vedno znova zamišljen, prav tako kot narodne in nacionalne skupnosti (Billig, 1995: 83). Narod je vedno narod v svetu narodov. In nacionalizem je veliko več kot le občutek identitete, je več kot le interpretacija ali teorija – je tudi način bivanja znotraj sveta narodov in nacij (Billig, 1995: 62, 65). Kranjska klobasa je nedvomno pomagala utrjevati ta poseben način bivanja znotraj sveta narodov in nacij, kot nam govori še en dopis o slovenskih dekletih (in »keksaricah«), tokrat iz West Worchesterja v državi New York: »Pred kratkim je pisal [Peter Zgaga], da ni v Ameriki okroglih in rdečeličnih deklet. Sem naj pride, pa bo videl, kakšne so. Tukajšnja dekleta se najejo žgancev, kislega zelja in kranjskih klobas ter ne živijo samo od kendyja kot ponekod po Ameriki« (Naročnik, 1926).

Diskurzi o hrani so pomemben del banalnega nacionalizma – »diskurzivno konstruirajo« in reproducirajo narode in nacije, poudarjajo narodne in nacionalne razlike in pomene (Ichijo & Ranta, 2016). Toda »narod ni nekaj, o čemer vsakdanji ljudje govorijo; temveč je predvsem nekaj, kar se pojavlja obstransko v njihovih pogovorih« (Fox & Miller-Idriss 2008: 540). Narod ali nacija največkrat ni predmet pogovora ali v našem primeru časopisnega pisanja, temveč je nekakšna nezavedna dispozicija, ki sooblikuje pogovor. To govorjenje o narodu (angl. talking the nation) je del »vsakdanje narodnosti« (angl. everyday nationhood) – ideje, da ljudje niso le pasivni potrošniki narodnih pomenov, temveč so tudi njihovi hkratni in neprestani proizvajalci (Fox & Miller-Idriss, 2008; Skey, 2011), in ki za razliko od Billigovega banalnega nacionalizma, ki pronica med »navadne ljudi« iz institucionalnih in elitnih sfer, pomeni povsem drugačno oziroma nasprotno perspektivo (Knott, 2015).

Jon E. Fox in Cynthia Miller-Idriss sta definirala štiri polja reprodukcije narodnosti v vsakdanjem življenju s strani navadnih ljudi oziroma »vsakdanje narodnosti«: govorjenje, izbiranje, predstavlanje in uživanje (Fox & Miller-Idriss, 2008).¹² Če smo se v do sedaj predstavljenih besedilih večinoma ukvarjali z diskurzivnimi praksami in reprezentacijami (večinoma anonimnih) piscev časopisnih besedil, se bomo v nadaljevanju dotaknili tudi besedil, ki govorijo o tem, kako »navadni ljudje«¹³ (če uporabimo to problematično kategorijo) reproducirajo narodnost v vsakdanjem življenju. Pri tem razmišljanju in prikazovanju vsakdanje reprodukcije narodnosti s strani »navadnih ljudi« nam bodo v pomoč predvsem vsemogoči dopisi iz vsemogočih naselbin, v rubrikah z naslovi »Iz slovenskih naselbin«, »Dopisi«, »Društvena oznanila« idr.

12 Pretirano shematičen pristop Jona E. Fox in Cynthia Miller-Idriss (ljudje ne le govorijo, konzumirajo, izbirajo in predstavljajo narod, ampak tudi razmišljajo, ignorirajo, zavračajo, manipulirajo idr. narod) lahko zamegli enega najpomembnejših prispevkov koncepta vsakdanjega nacionalizma – poudarjanje »neurejenosti« in kontradiktornosti nacionalizma v vsakdanjem življenju (Skey, 2011; Knott, 2015: 8).

13 Smith v kritiki vsakdanjega nacionalizma tudi izpostavi kategorijo »navadnih ljudi« kot preveč homogeno kategorijo, neobčutljivo za statusne, razredne in druge razlike (Smith, 2008: 84).

Kranjska klobasa torej ni le pomagala »govoriti o narodu«, ni bila le vključena v oblikovanje naroda s pomočjo govornih dejanj, ampak je, kot lahko beremo v številnih in raznolikih dopisih, pomagala tudi »uživati narod«:

Servirale so pristne kranjske klobase z dobro prikuho. Da so kranjske klobase jako priljubljena jed tudi pri drugih narodnostih, se je videlo na naši trgatvi, ker jedilna soba je bila polna tujcev. Slišali so se vedno vzkliki: Klobasa is good (Dopisi, 1926: 2).

Lepo poje črni kos. Še lepše poje naš zbor. Ako ljubiš lepo slovensko pesem, ne moreš in ne smeš ostati doma. Mladim parom bode ščegetala podplate dobra godba Harvey Koehler Orchestra, starejše pa bo tolažil naš dobri prijatelj rdeči Michigane in njegova spremljevalka kranjska klobasa (Dopisi, 1924: 5).

Številni avtorji so poudarili, da navadni ljudje niso le pasivni potrošniki – »uživalci« naroda, temveč so skozi različne potrošne prakse tudi njegovi ustvarjalci (Miller, 1987; Edensor, 2002; Foster, 1999, 2002; Fox & Miller-Idriss, 2008). To »konstitutivno« uživanje naroda pa ne vključuje le simbolno nabitih in/ali vitalnih narodnih jedi in stvari ter njihove (upo)rabe v afirmativnih, eksplicitnih narodnih dejanjih. Uživanje vsaj nekaterih z narodom popackanih stvari omogoča »vsakdanjo izkušnjo enakosti« (Fox & Miller-Idriss, 2008: 550) ali, kot bi rekel Benedict Anderson (1998), »izkušnjo simultanosti« – ohlapno zavedanje skupnih dispozicij, ki se kažejo in oblikujejo skozi raznolike prakse potrošnje:

Glede postrežbe naj bo omenjeno, da bo za gladne na razpolago sloveča slovenska orehova potica, domače kranjske klobase in druge dobrote, ki jih znajo pripraviti samo naše slovenske žene (Publikacijski odbor, 1942: 2).

Pred nedavnim sem čital v tem listu dopis clevelandskega poročevalca, ki na vso moč hvali tamošnje ženske in mamce, kot najboljše kuharice sveta, in da menda pod celim solncem boljnih ni. Kaj neki bodo porekle naše farmarice, ko bodo to čitale. [...] Seveda pri odločevanju, če bi bila sama s clevelandskim poročevalcem, ne bi nikdar prišla odločitev, kajti hvalila bi vsak svojo stran. Zato bi pa sklicala vse strokovnjake vseh slov. nasebin. ki so zmožni razsojevati in podati v takih slučajih natančne podatke o kakovosti kranjskih klobas, orehovitih potic, maslenih krofov in drugih takih zapeljivih rečeh, ki se rade pod zobom drobe (Farmar, 1923: 2).

Odločitve, kot na primer kaj jesti, kuhati, piti, ponuditi, postaviti na mizo (tako sonarodnjakom, bržkone pa še izraziteje tujcem), nemalokrat zahtevajo tudi bolj ali manj zavestno ukvarjanje z narodno identiteto oziroma z vprašanjem, kdo smo in kako naj pokažemo, to kar smo (Ichijo & Ranta, 2016). Kot sta poudarila Fox in Miller-Idriss (2008: 546), se s kolektivnimi dejanji uprizarjanja, igranja, nastopanja narodnost ne le razkazuje, temveč tudi oblikuje. In narodnost se ne reproducira le s simbolično

nabitimi, afirmativnimi dogodki (državni prazniki, komemoracije itd.), temveč tudi z dogodki, kjer naroda vsaj na prvi pogled ni mogoče opaziti (zasebna, družinska praznovanja itd.) ali ta ni v prvem planu.

Naše društvo priredi na Martinovo soboto, 11. novembra zvečer družabno zabavo z večerjo v dvorani društva sv. Jeronima. Pripravile bomo prave kranjske klobase in kar je zraven treba. Vemo, da klobase naši rojaki zelo ljubijo, tako tudi drugi narodi. Zato-rej le pridite jih pokusit, tudi vi, iz bolj oddaljenih naselbin, da vidite, kako znamo me Strabančanke pripraviti pristno starokranjsko večerjo (Koklič, 1939: 2).

Navedeni primeri govorijo o tem, kako »navadni« (in bržkone tudi ne tako »navadni«) ljudje aktivno sodelujejo pri reprodukciji narodnih načinov bivanja in delovanja (Fox & Miller-Idriss, 2008; Thompson, 2001). Vendar pa je ta »vsakdanji nacionalizem kranjske klobase« bolj kot zavestno aktiviran in prisoten v zavestnih nacionalnih dejanjih deloval kot nekakšno neopaženo »narodno ozadje« v vsakdanjem življenju. Kot bi rekel Marx (1961: 86): »Tega ne vedo, toda to delajo.«

Navedeni primeri tudi rušijo pogosto monolitno podobo naroda, slepega za raznolikost. Narod je, kot nam sugerirajo navedeni primeri, produkt izredno večglasnega in dinamičnega procesa, pogosto sestavljenega tudi iz povsem nasprotujočih si glasov. In če ne poslušamo te polifonije, lahko narod hitro obravnavamo kot nekaj abstraktnega, nekaj, kar je neodvisno od delovanja ljudi, ali celo nekaj, kar je onkraj zgodovine (Hearn & Antonsisch, 2018: 601).

ZAPIK

Kranjska klobasa med slovenskimi izseljenci v ZDA ni imela le vloge označevalca oziroma simbola slovenskega naroda in drugih s slovenstvom povezanih reči, ni zgolj sodelovala pri »simbolni predstavitvi narodove veličine in sijaja«. Bila je tudi del »strukture narodnega občutenja« – specifičnega izkustva življenja v določenem času in prostoru, skupnega neki skupnosti. Te skupne, podobne, povečini nereflektirane navade, prakse in predpostavke, katerih del je bila kranjska klobasa, so strukturirale in normalizirale vsakdan, podpirale so razumevanja, »kakšne so stvari«, »kako počnemo določene stvari«, »kako govorimo o določenih stvareh« idr. Kranjska klobasa, pogosto vključena v ponavljajoče se in vsakdanje navade, prakse in predpostavke, je bila tako pomembna sestavina te vsakodnevene, povečini neopazne reprodukcije naroda. Te strukture ali vzorci normalizacije so slovenskim izseljencem v ZDA sporočale, kaj, kako, kdaj in kje jemo. S tem pa so ti banalni, vsakdanji, povečini nezavedni vzorci tudi definirali in opredeljevali slovenske izseljence skozi specifično kulturo hrane in prehranjevanja. Nacionalna zavest se torej poleg zavestnih manifestacij reproducira tudi z vsakdanjimi, banalnimi, povečini nereflektiranimi interakcijami, navadami, praksami in vedenji.

Če zapišemo še v jeziku stvari: Poleg kognitivnega odnosa do stvari obstaja tudi nerefektiran, utelešen odnos do stvari. Poleg stvari, ki imajo močne simbolne konotacije in pomene za narodne in nacionalne skupnosti, obstajajo tudi vsakodnevne, neopazne, tihe stvari, ki so pomembne za reprodukcijo nacij in nacionalizmov. Stvari delujejo tudi takrat, ko so nevidne, dojete kot samoumevne. Načini, na katere so določene stvari rabljene, uporabljene, narejene, posedovane, deljene, udomačene, kako se o njih govori, razmišlja, kako so dojemane, predstavljane itd., lahko postanejo pomembni pri reprodukciji »narodnega občutenja« ali celo distinktivni elementi in označevalci narodnih identitet. Kranjska klobasa, ki je puščala neizbrisljive pake v vsakdanjem življenju, napolnjena z občutki določenega časa in prostora, je krepčala to »strukturo narodnega občutenja« ter tako pomagala pokonci držati narodno identiteto slovenskih izseljencev v ZDA in njihovih potomcev.

Ta vsakdanji nacionalizem oziroma vsakdanja reprodukcija nacij in nacionalizmov pa ni le rezultat diskurzivnih praks, ampak vsakodnevne potrošnje in z njo povezanih navad, izbir, ritualnih in drugih praks. Ko so izseljenci uživali kranjsko klobaso, se o njej (in z njo) pogovarjali, hecali, pisali, razmišljali in počeli z njo vsemo-goče stvari, niso bili samo pasivni potrošniki z narodnostjo povezanih pomenov, temveč so bili hkrati tudi njihovi proizvajalci, aktivno vključeni v reprodukcijo z narodnostjo popackanih načinov bivanja in delovanja. Toda ta »vsakdanji nacionalizem kranjske klobase« je bil bržkone bolj kot zavestno aktiviran ali uporabljen v večini primerov prikrit, igral je vlogo nekakšnega neopaženega »narodnega ozadja« v vsakdanjem življenju.

Nacionalizem ni le produkt državnih institucij in politik, temveč se odraža in oblikuje tudi izven afirmativnih in vidnih institucionalnih ter formalnih okvirjev, na ravni vsakodnevnih praks, odločitev, reprezentacij. Nacionalizem je na številne, kompleksne načine ugnezden in reproduciran v vseмогоčih vsakodnevnostih. In del te nacionalizirane vsakodnevnosti med slovenskimi izseljenci in njihovimi potomci v ZDA je bila tudi kranjska klobasa.

ZAHVALE IN DRUGI PODATKI

Članek je rezultat projekta »Made in YU: Kako so neljudje gor spravili Jugoslavijo« (N5-0134) in programa »Narodna in kulturna identiteta slovenskega izseljenstva v kontekstu raziskovanja migracij« (P5-0070).

LITERATURA

- Althusser, Louis (2000). *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba *cf.
- Anderson, Benedict (1998). *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Bajec, Jože (1980). *Slovensko izseljensko časopisje: 1891–1945*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica.
- Benkovic ml., John (1926). Iz slovenskih naselbin. *Amerikanski Slovenec*, 26. 2. 1926, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ETNXKCWN/ca3d4478-a8a2-480c-861c-beed8759624b/PDF>.
- Billig, Michael (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Bodnar, John (1997). *Steeltown: Immigration and Industrialization, 1870–1940*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Bourdieu, Pierre (2002). *Praktični čut I, II*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Briggs, Asa, Burke, Peter (2005). *Socialna zgodovina medijev: Od Gutenberga do interneta*. Ljubljana: Sophia.
- Brubaker, Rogers, Feischmidt, Margit, Fox, Jon, Grancea, Liana (2006). *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton: Princeton University Press.
- Dopisi (1924). *Glas naroda*, 22. 5. 1924, 5, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DOP2EEPS/6afe506f-ea08-4144-bb6e-99d4f8b3dea3/PDF>.
- Dopisi (1926). *Glas naroda*, 22. 10. 1926, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VOEPKPAL/3cbfbd1-1ccc-4b1b-92d2-013455f19c09/PDF>.
- Duchesne, Sophie (2018). Who's afraid of Banal Nationalism? *Nations and Nationalism* 24/4, 841–856, <https://doi.org/10.1111/nana.12457>.
- Edensor, Tim (2002). *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford: Berg.
- Farmar (1923). Iz slovenskih naselbin. Rothbury, Mich. *Edinost*, 22. 9. 1923, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-5TTZXTR1/0ab6c178-9afe-4fe7-a6e0-03270e9ad616/PDF>.
- Foster, Robert (1999). The Commercial Construction of »New Nations«. *Journal of Material Culture* 4, 263–282.
- Foster, Robert (2002). *Materializing the Nation. Commodities, Consumption, and Media in Papua New Guinea*. Bloomington: Indiana University Press.
- Fox, Jon E. (2017). The Edges of the Nation: A Research Agenda for Uncovering the Taken-for-Granted Foundations of Everyday Nationhood. *Nations and Nationalism* 23/1, 26–47, <https://doi.org/10.1111/nana.12269>.
- Fox, Jon E. (2018). Banal Nationalism in Everyday Life. *Nations and Nationalism* 24/4, 862–866, <https://doi.org/10.1111/nana.12458>.
- Fox, Jon E., Van Ginderachter, Maarten (2018). Everyday Nationalism's Evidence Problem. *Nations and Nationalism* 24/3, 546–552, <https://doi.org/10.1111/nana.12418>
- Fox, Jon E., Miller-Idriss, Cynthia (2008). Everyday Nationhood. *Ethnicities* 4, 536–563, <https://doi.org/10.1177/1468796808088925>.

- Godina Golija, Maja (2014). Potica in njene zgodbe: Slovenci v Srbiji in simbolni pomen hrane. *Dve domovini / Two Homelands* 34, 55–66.
- Hearn, Jonathan, Antonsisch, Marco (2018). Theoretical and methodological considerations for the study of banal and everyday nationalism. *Nations and Nationalism* 24/3, 594–605, <https://doi.org/10.1111/nana.12419>.
- Hobsbawm, Eric (1983). Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914. *The Invention of tradition* (ur. Eric Hobsbawm, Terence Ranger). Cambridge: Cambridge University Press, 263–308.
- Hobsbawm, Eric (2007). *Nacije in nacionalizem po letu 1780: Program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba *cf.,
- Hrvatini, Josephine (1941). Glasovi iz naselbin. *Prosveta*, 30.4.1941, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-TMTLHF1F/e30014f7-0cea-4ec1-8d16-e272b11f96a1/PDF>.
- Hugo, P. (1934). Pozor pred novimi krivimi preroki. *Ave Maria*, junij 1934, 19–21, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KMQTEVPP/79c08b6a-65d6-41a9-9232-b6d4423890fc/PDF>.
- Ichijo, Atsuko, Ranta, Ronald (2016). *Food, National Identity and Nationalism: From Everyday to Global Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Judson, Pieter M. (2006). *Guardians of the Nation: Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Judson, Pieter M. (2016). *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Knott, Eleanor (2015). Everyday nationalism: A review of the literature. *Studies on National Movements* 3, <http://snm.nise.eu/index.php/studies/article/view/0308s> (15. 6. 2021).
- Koklič, Mary (1939). Društvena naznanila. *Glasiilo K.S.K. jednote*, 8. 11. 1939, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-UZVVUJKM/ede04c03-6998-4fb5-aabc-e57324bbb39d/PDF>.
- Krajnar (1926). Žaromet. *Prosveta*, 29. 4. 1926, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JEBVTG7E/7769ce93-865e-4eea-b4f8-ac6a18d41f85/PDF>.
- Löfgren, Orvar (1989). The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea* 19, 5–23.
- Löfgren, Orvar (1996). The Nation as Home or Motel? On the Ethnography of Belonging. *Anthropological Newsletter*, oktober 1996, 33–34.
- Marx, Karl (1961). *Kapital: Kritika politične ekonomije, 1 zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Mauss, Marcel (1996). *Esej o daru in drugi spisi*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Milharčič Hladnik, Mirjam (2010). Hrana in spomin v kontekstu migracij. *Dve domovini / Two Homelands* 31, 51–63.
- Miller, Daniel (1987). *Material Culture and Mass Consumption*. Oxford: Blackwell.
- Miller, Daniel (2016). *Materialna kultura*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Mlekuž, Jernej (2017). *Kranjsko klobasanje: Slovenska zgodovina, kot jo pišejo packe kranjske klobase na časopisnem papirju*. Ljubljana: Beletrina.

- Mlekuž, Jernej (2018). *I feel kranjska kobasica: Kako je kranjska kobasica podigla slovenski narod*. Zagreb: Srednja Europa.
- Mlekuž, Jernej (2020). The Renaissance of Sausage: The Role of Kranjska Sausage in the Contemporary Process of Reconstructing the Slovenian Nation. *Nations and Nationalism* 26/2: 407–423.
- Montanari, Massimo (1998). *Lakota in izobilje: Zgodovina prehranjevanja v Evropi*. Ljubljana: Založba *cf.
- Naročnik (1926). Dopisi. *Glas naroda*, 20. 7. 1926, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-FW8BMQWS/fa8dd137-dd47-4d8c-99e4-fa006b2deed3/PDF>.
- Park, Robert Ezra (1922). *Immigrant Press and its Control*. New York, London: Harper & Bros.
- Publikacijski odbor (1942). Iz slovenskih naselbin. *Amerikanski Slovenec*, 28. 1. 1942, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-DWGVOPGF/c4422cda-7aa6-43f1-86ef-71871b0aa7ba/PDF>.
- Skey, Michael (2011). *National Belonging and Everyday Life: The Significance of Nationhood in and Uncertain World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Skey, Michael (2018). »There are Times When I Feel Like a Bit of an Alien«: Middling Migrants and the National Order of Things. *Nations and Nationalism* 24/3, 606–623.
- Skey, Michael, Antonsich, Marco, ur. (2017). *Everyday Nationhood: Theorising Culture, Identity and Belonging after Banal Nationalism*. London: Palgrave Macmillan.
- Smith, D. Anthony (2005). *Nacionalizem: Teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
- Smith, D. Anthony (2008). The limits of everyday nationhood. *Ethnicities* 8/4, 563–573, <https://doi.org/10.1177/14687968080080040102>.
- Thompson, Andrew (2001). Nations, National Identities and Human Agency: Putting People Back Into Nations. *The Sociological Review* 49/1: 1–17.
- Tilley, Christopher (2006). Objectification. *Handbook of Material Culture* (ur. Christopher Tilley, Webb Keane, Susanne Küchler, Michael Rowlands & Patricia Spyer). London: SAGE, 60–73.
- Van Ginderachter, Maarten (2018). How to gauge banal nationalism and national indifference in the past: Proletarian tweets in Belgium's belle époque. *Nations and Nationalism* 24/3, 579–593, <https://doi.org/10.1111/nana.12420>.
- Van Ginderachter, Maarten, Beyen, Marnix, ur. (2012). *Nationhood from Below. Europe in the Long Nineteenth Century*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wertsch, James V. (1997). Consuming nationalism. *Culture and psychology* 3/4, 461–471, <https://doi.org/10.1177/1354067X9734002>.
- Williams, Raymond (2005). *Navadna kultura: Izbrani spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Zahra, Tara (2010). Imagined Non-Communities: National Indifference as a Category of Analysis. *Slavic Review* 69, 93–119, <https://doi.org/10.1017/S0037677900016715>.

- Za naše gospodinje. Kranjske klobase (1924). *Edinost*, 2. 2. 1924, 2–3, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-7CGQ1BUR/41860545-cf6b-4d66-a22a-fa798debb518/PDF>.
- Zgaga, Peter (1922). Peter Zgaga. *Glas naroda*, 13. 11. 1922, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-OESQYUG1/9ac9be07-200a-47ae-aa95-223518d74e44/PDF>.
- Zgaga, Peter (1933). Peter Zgaga. *Glas naroda*, 12. 5. 1933, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AGOLSXCR/467a8c46-ac37-49f8-b082-3dcfc999c3d1/PDF>.
- Zgaga, Peter (1934). Peter Zgaga. *Glas naroda*, 9. 1. 1934, 2, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IINFAPGG/0556afd8-eaec-46bd-a7bd-a739382959ad/PDF>.
- Žitnik Serafin, Janja (2020). Organizacije, kulturno-umetniška dejavnost in skrb za materni jezik. *Doba velikih migracij na Slovenskem* (ur. Aleksej Kalc, Mirjam Milharčič Hladnik, Janja Žitnik Serafin). Ljubljana: Založba ZRC, 253–366.

SUMMARY

EVERYDAY NATIONALISM AND KRANJSKA SAUSAGE AMONG SLOVENIAN IMMIGRANTS IN THE UNITED STATES

Jernej MLEKUŽ

The article analyzes the role of Kranjska sausage (Slv. *kranjska klobasa*) in everyday nationalism among Slovenian immigrants in the United States from 1919 to 1945. It raises the question of the everyday in the reproduction of nationalisms and national identities or rather explores how the nation reproduces itself through everyday practices, habits, and ways of being. In doing so, it problematizes the concept of everyday nationalism. The article's thesis is that nationalism, and with it, national identity, are not only products of institutional action but are also reproduced outside official, formal, institutional, and instrumental frameworks at the level of largely unreflected everyday practices, decisions, representations.

The article provides more than just another critique of the "grand" theories of nations and nationalism with little regard for the question of everyday life and everyday culture. It brings into the discussion of everyday nationalism, and nationalism in general, a discussion of material culture, of the importance of things in the formation and reproduction of nationalisms, which, at least among scholars of nations and nationalism, has largely remained almost completely ignored. The article also brings a methodological challenge to the study of everyday nationalism, which has been accused of an ahistorical approach focused on contemporary aspects of nationalism. The article is based on an analysis of texts containing the phrase "kranjska klobasa" that appeared in Slovenian migrant newspapers of record in the United States in the period 1919–1945. The papers analyzed include *Amerikanski Slovenec*, *Ameriška domovina*, *Edinost*, *Glas naroda*, *Glasiilo K.S.K. jednote*, *Prosveta*, *Enakopravnost*, *Proletarec* and *Ave Marija*.